

SUMMARY

Oleg V. Kurdes. Mentoring as a method of adaptation, training and retraining of forensic experts.

This Article Purpose is to substantiate the need to establish a mentoring institute in the system of training forensic experts, to develop its regulatory and legal support taking into account international and domestic experience, to outline specific ways to introduce this activity area while adaptation of forensic experts and their training. It is determined that current legal framework for professional training of forensic experts of the system of the Ministry of Justice of Ukraine needs further reform. One of the main directions of creating a better system of adaptation and training of staff should be introduction of mentoring institute. It is proved that creation of mentoring institute will allow to achieve a significant managerial effect, that will contribute to: formation of necessary behavior models, positive motivation for work and professional development; improving quality of staff training; reduction of adaptation terms of new employees and their comfortable arrangement in establishment; formation development of corporate culture; reducing staff turnover; improving the staff efficiency.

It is proposed to develop a separate legal act on functioning mentoring institute of forensic institutions of the Ministry of Justice of Ukraine and introduction into the remuneration system of employees of these institutions allowances for mentoring. In order to coordinate the work of mentors, provide them with practical assistance, address issues of assigning mentors to mentees, making proposals for their encouragement and punishment, it is necessary to create an advisory body, namely: Mentor Council. Emphasis is placed on the lack of legal support for work of those directly responsible for training of forensic experts that negatively affects quality of training and adaptation in the new workplace and the system of incentives for employees who train experts in practice. The role of mentoring as a tool for adaptation and training of new employees, professional development of forensic experts, cohesion of the entire staff of the forensic institution is substantiated. Emphasis is placed on defining the institution of mentoring as a priority area of work with staff.

Keywords: mentoring, mentor, mentee, forensic science institution, training, advanced training, adaptation.

УДК 343.131

DOI 10.31733/2078-3566-2021-1-253-257

**Олексій
СКРЯБІН**®

доктор юридичних
наук, доцент
(Класичний приватний
університет)

**Дмитро
СНАКОЄВ**®

кандидат юридичних
наук, доцент
(Дніпропетровський
державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовані принципи кримінального процесу, які є вираженням панівних політичних і правових ідей держави, стосуються завдань і способів реалізації судочинства в кримінальних провадженнях, є закріпленими в правових нормах і діють протягом усіх стадій та обов'язково – в центральній стадії процесу. Порушення принципів кримінального процесу є ознакою незаконності рішень і стає основою їх скасування. Крізь призму загальних засад кримінального провадження визначається роль і місце принципу законності, що характеризується обов'язковим додержанням законів у кримінальному процесі, є обмежувачим фактором дискреційних повноважень органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Завдяки реалізації принципу законності можуть бути подолані недоліки та прогалини у кримінальному процесі, що існують у кримінальному процесуальному праві.

Ключові слова: принципи кримінального процесу, принцип законності, кримінальний процес, кримінальне провадження, реалізація принципу законності.

© Скрябін О. М., 2021

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8915-5943>
3002218355@mail.gov.ua

© Санакоєв Д. Б., 2021

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6783-3168>
dmsanakoyev@gmail.com

Постановка проблеми. Принципи кримінального процесу є базовими для кримінального провадження та забезпечення справедливого й ефективного кримінального судочинства, а також є регулятором суспільних відносин у кримінальному процесі. Однією з основних проблем сучасного правозастосування виступає удосконалення теоретичних знань в аспекті принципів кримінального процесу. Враховуючи проблеми та перспективи сучасної практики правозастосування, доцільним є модернізування українського кримінального процесу, що характеризується постійними змінами кримінального процесуального законодавства, а також проведенням реформ системи органів і посадових осіб, що уповноважені його застосовувати. Тому доцільним і необхідним є всебічне дослідження принципів кримінального процесу загалом, а також кожного окремого принципу.

Принцип законності є центральним принципом кримінального процесу, адже він відображений у ключових положеннях конституцій сучасних держав. Дотримання та визнання принципу законності виступає як загальна внутрішня справа кожної держави, з іншого боку законність розглядається як загальна культурна цінність і належить до сфери міжнародно-правового регулювання. З огляду на вказане, необхідним є дослідження принципу законності та особливостей його реалізації у сучасному українському кримінальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці принципів кримінального процесу присвячені роботи таких вчених, як А. М. Колодій [4], Г. М. Мамка [5], В. В. Навроцька [7], в яких досліджено загальні особливості принципів кримінального процесу. Застосування окремих принципів кримінального процесу та їх сутність розкрито в наукових роботах таких вчених, як П. С. Берзін [1], С. Г. Келіна, В. Н. Кудрявцев [3]. Проте, у згаданих наукових студіях особливості реалізації принципу законності в кримінальному процесі України відображені лише фрагментарно, що потребує проведення подальших наукових досліджень відповідно до сучасних змін українського кримінального процесу.

Метою статті є дослідження змісту й особливостей реалізації принципу законності в кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні засади кримінального провадження в юридичній літературі визначаються як: система ознак, що характеризують їх фундаментальність та основоположність. Вони є найбільш загальними, вихідними положеннями, ідеями, що мають фундаментальне значення для кримінального процесу, визначають його спрямованість, побудову загалом, форму і зміст його стадій та інститутів. Принципи кримінального процесу виражають панівні в певній державі політичні та правові ідеї, що стосуються завдань і способу здійснення судочинства в кримінальних провадженнях, закріплені в нормах права, діють у всіх або кількох стадіях процесу та обов'язково в його центральній стадії – стадії судового розгляду. Порушення принципів означає незаконність рішення у справі та обов'язково тягне її скасування [9, с. 35].

У результаті виокремлення та аналізу вказаних ознак М. О. Тимошенко приходять до висновку про доцільність вираження принципів кримінального процесу у вигляді відповідного визначення поняття, розуміючи під ним закріплені в законі й панівні в державі політичні та правові ідеї щодо завдань і способів здійснення судочинства в кримінальному провадженні, що визначають спрямованість і побудову кримінального процесу загалом, форму і зміст його стадій та інститутів, порушення яких обов'язково тягне за собою скасування вироку та інших рішень у справі [11, с. 133].

Принципи кримінального процесу є відображенням історичного типу, національних традицій кримінального процесу. Вони виступають керівними положеннями для закріплення завдань кримінального процесу, побудови стадій, окремих проваджень та інститутів. За допомогою принципів визначаються предмет і метод процесуального врегулювання, панівна ідеологія. Вони є такими, що закріплені в нормах права, є визначальними, фундаментальними положеннями щодо закономірностей і найбільш суттєвих властивостей кримінального провадження, що обумовлюють їх значення як засобу для захисту прав і свобод людини і громадянина, також застосовуються для врегулювання діяльності органів і посадових осіб, що ведуть кримінальний процес [10, с. 83].

Принципи кримінального процесу закріплені в правових нормах, це вихідні положення, що виражають панівні в державі політичні та правові ідеї, і визначають суть діяльності сторін обвинувачення і захисту та суду щодо досудового розслідування і судового провадження [2, с. 39].

Тобто, принципи кримінального процесу є закріпленими в законі політичними та правовими ідеями, що визначають завдання та способи здійснення кримінального судочинства, спрямованість та побудову кримінального процесу взагалі, і форму й зміст окремих його стадій та інститутів зокрема; вони забезпечують охорону прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, порушення яких невідкладно стає причиною

для скасування вироку та інших судових рішень у кримінальному провадженні.

В. В. Навроцька говорить про те, що принципи кримінального процесу – це безпосередньо закріплені у законі основоположні ідеї, найзагальніші положення, що відзначаються стабільністю і системністю та визначають суть, зміст і спрямованість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їх діяльності, порушення яких обов'язково має тягти за собою настання відповідних юридичних наслідків [7, с. 23].

Відзначимо, що сучасні теоретичні уявлення про систему засад кримінального провадження усе ще перебувають у стадії активного методологічного та ідеологічного переосмислення. Дискусії тривають і щодо поняття й ознак принципів кримінального провадження, їхньої системи, і щодо особливостей реалізації на різних стадіях кримінального процесу. Багато авторів пропонують свою систему принципів кримінального процесу, використовуючи різні, а то й однакові критерії, формуючи при цьому різні системи принципів як за обсягом, так і за змістом.

При цьому, практика застосування норм глави 2 КПК України «Засади кримінального провадження» на фоні та з урахуванням перманентних і ситуативних змін до інших статей КПК України переконливо доводить, що нормативне закріплення системи засад кримінального провадження у нормах цієї глави не можна розцінювати як кінцевий пункт теоретичного й емпіричного дослідження системи засад кримінального провадження. Вона залишається відкритою для аналізу й удосконалення [5].

Принцип законності в кримінальному процесі є засадою, сфера застосування якої є надзвичайно широкою. Принцип законності характеризує правовий режим точного й обов'язкового додержання законів у правозастосовній практиці, що дістає вияв у кримінальному провадженні, обмежує дискреційні повноваження органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Принцип законності стає можливістю переходу кримінального провадження з однієї процесуальної стадії в іншу лише на підставі закону і в суворо визначеній ним послідовності. Законність є однією з гарантій встановлення істини у кримінальному провадженні, що забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина.

Принцип законності виявляється у встановленні єдиного порядку кримінального судочинства за усіма кримінальними провадженнями, неухильному дотриманні процесуальної форми та передбаченої процедури, забезпеченні застосування закону. Ця засада кримінального судочинства стосується всіх стадій та інститутів кримінального процесу, всіх його суб'єктів, поширюється на всі дії і процесуальні рішення, характеризує всі складові процесуальної діяльності та процесуальних відносин, пов'язує між собою всі інші засади і значною мірою сприяє їх фактичному втіленню [6, с. 56].

Ще однією думкою щодо принципу законності у кримінальному процесі є твердження про те, що цей принцип означає сухе дотримання букви закону, а у порівнянні із принципом верховенства права допускає певне відхилення від нього, висувуючи на перший план пріоритетність прав і свобод людини і громадянина [8, с. 10].

Принцип законності забезпечує відповідність норм і принципів кримінального процесу нормам і принципам більшої юридичної сили, нормам і принципам матеріального (насамперед, кримінального) права і точному та неухильному їх дотриманню у фактичній поведінці всіх учасників кримінального процесуального права.

Законність як дотримання посадовими особами вимог законодавства визнається проявом належної правової процедури у її процесуальному (власне, процедурному) значенні. Законність як формальна визначеність і техніко-нормативна досконалість самих законів визнається проявом належної правової процедури у її матеріальному значенні [5].

Зазначимо, що принцип законності припускає не лише точне та неухильне виконання і дотримання вітчизняних законів і підзаконних актів – його дія (вимога щодо його врахування) поширюється й на міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Це зумовлено тим, що відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України та ст. 19 Закону України від 29 червня 2004 р. «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України є частиною національного законодавства, а в разі, якщо вони встановлюють інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідних вітчизняних актах законодавства, міжнародні акти мають перевагу над внутрішньодержавними актами законодавства.

Тобто, правозастосовні органи, в тому числі суди, з метою забезпечення єдності судової практики, зокрема в частині її відповідності міжнародним стандартам, здійснюючи правосуддя, разом із нормами національного законодавства мають застосовувати і норми міжнародних документів, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, правильне розуміння вимог якої виявляється у рішеннях ЄСПЛ, що містять правові позиції

щодо суті положень зазначеного міжнародно-правового акта, а також змісту й обсягу гарантованих ним прав [6].

Скасування процесуальних рішень є одним із основних процесуальних наслідків недотримання та порушення засад кримінального провадження, адже саме засадами кримінального провадження встановлюються ті основні вимоги, що визначають правомірність, належність кримінальної процесуальної діяльності, законність ухвалених під час її здійснення процесуальних рішень і вчинених процесуальних дій. На підставі аналізу норм КПК України ми констатуємо, що загалом законодавець встановив доволі складну систему фактичних підстав для скасування ухвалених під час кримінального провадження процесуальних рішень. При цьому скасування процесуальних рішень може відбутись і під час досудового розслідування (прокурором, слідчим суддею та судом), і в судовому провадженні (зокрема, й в апеляційному та касаційному порядках), а відповідні рішення можуть бути ухвалені прокурором, слідчим суддею, судом (зокрема, й вищої інстанції).

Так, вважаємо слушною позицію науковців [5] про те, що при цьому скасування процесуального рішення як реакція і процесуальний наслідок недотримання або порушення засад кримінального провадження може бути наслідком як самостійного виявлення уповноваженою посадовою особою відповідного порушення під час виконання нею своїх повноважень (наприклад, під час здійснення прокурором нагляду за додержанням законів у формі процесуального 25 керівництва досудовим розслідуванням), так і виявлення такого порушення за результатами розгляду відповідного звернення учасника кримінального провадження (скарги).

Висновки. Враховуючи викладене, вважаємо, що законність як принцип кримінального процесу відіграє особливу роль в українському кримінальному судочинстві через його формальну визначеність та практичну значимість. Без існування законності, визначених правил поведінки, що забезпечені зі сторони держави в досліджуваній сфері суспільних відносин, принципи претендують лише на статус наукових пошуків та досліджень. Реалізація принципу законності у кримінальному процесі забезпечує можливість подолання прогалів та недоліків, що існують в кримінальному процесуальному праві. Законність, як один із основних принципів кримінального процесу, впливає на ефективність кримінального провадження, що проявляється у законності правозастосовних актів і законності поведінки всіх учасників кримінального провадження. Для того, щоб кримінальне провадження було ефективним, важливо дотримуватись встановлених правил, порядку кримінального провадження, прийняття законних та обґрунтованих рішень, у чому й виявляється реалізація принципу законності. Для підвищення ефективності національного кримінального судочинства необхідним є подальше наукове дослідження принципів кримінального процесу, їх взаємозв'язку та особливостей реалізації з метою вироблення шляхів оптимального дотримання цих принципів у кримінальному процесі.

Список використаних джерел

1. Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 3-х т. Т. I. : Загальні засади. Київ : ВД «Дакор», 2018. 404 с.
2. Гуревич М. А. Советское гражданское процессуальное право. М. : ИЗД: ВЮЗИ, 1964. 370 с.
3. Келина С. Г., Кудрявцев В. Н. Принципы советского уголовного права. Москва : Наука, 1988. 173 с.
4. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
5. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08; Національний університет внутрішніх справ. Ірпінь, 2019. 42 с.
6. Міщенко С. Окремі аспекти реалізації принципу «законність» у кримінальному провадженні. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4 (5). С. 56–59.
7. Навроцька В. В. Засади диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України. Л. : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2010. 440 с.
8. Олійник О. С. Ієрархія принципів кримінального права України. *Правова позиція*, 2019. № 3 (24). С. 7–13.
9. Свердлик Г. А. Принципы советского гражданского права. Красноярск: КГУ, 1985. 272 с.
10. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України. К.: А.С.К., 2003. 1120 с.
11. Тимошенко М. О. Загальні засади (принципи) кримінального провадження в системі принципів права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. Ч. I. Т. 3. С. 132–135.

Надійшла до редакції 20.01.2021

References

1. Berzin P. S. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine. General part:

textbook: in 3 volumes]. T. I.: Zahalni zasady. Kyiv: VD «Dakor», 2018. 404 p. [in Ukr.].

2. Gurevich M. A. Sovetskoe grazhdanskoe processual'noe pravo [Soviet civil procedural law]. M.: YZD: VluZY, 1964. 370 p. [in Russ.].

3. Kelina S. G., Kudrjavcev V. N. Principy sovetskogo ugovornogo prava [Principles of Soviet criminal law]. Moskva: Nauka, 1988. 173p. [in Russ.].

4. Kolodii A. M. Pryntsy py prava Ukrainy [Principles of Ukrainian law]. K.: Yurinkom Inter, 1998. 208 p. [in Ukr.].

5. Mamka H. M. Zasady kryminalnogo provadzhennia: naukovi ta pravovi osnovy [Principles of criminal proceedings: scientific and legal bases]: avtoref. Candidate's thesis (12.00.08). Irpin, 2019. [in Ukr.].

6. Mishchenko S. Okremi aspekty realizatsii pryntsy py «zakonnist» u kryminalnomu provadzhenni [Some aspects of the implementation of the principle of "legality" in criminal proceedings]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*. 2013. № 4 (5). Pp. 56–59. [in Ukr.].

7. Navrotska V. V. Zasady dyspozytyvnosti ta yii realizatsiia v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Principles of dispositiveness and its implementation in the criminal process of Ukraine]. L.: Lvivskiy derzh. un-t vnutr. sprav, 2010. 440 p. [in Ukr.].

8. Oliinyk O. S. Hierarkhiia pryntsy pyv kryminalnogo prava Ukrainy [Hierarchy of principles of criminal law of Ukraine]. *Pravova pozytsiia*, 2019. № 3 (24). Pp. 7–13. [in Ukr.].

9. Sverdlik G. A. Principy sovetskogo grazhdanskogo prava [Principles of Soviet civil law]. Krasnojarsk: KGU, 1985. 272 p. [in Russ.].

10. Tertyshnyk V. M. Kryminalno-protsesualne pravo Ukrainy [Criminal procedural law of Ukraine]. K.: A.S.K., 2003. 1120 p. [in Ukr.].

11. Tymoshenko M. O. Zahalni zasady (pryntsy py) kryminalnogo provadzhennia v systemi pryntsy pyv prava [General principles (principles) of criminal proceedings in the system of principles of law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu*. 2015. Vyp. 35. Ch. I. T. 3. Pp. 132–135. [in Ukr.].

SUMMARY

Oleksiy M. Skryabin, Dmytro B. Sanakoyev. Peculiarities of implementation of the principle of legality in the criminal process of Ukraine. The article analyzes the principles of criminal procedure, which are the expression of the prevailing political and legal ideas of the state, relate to the tasks and methods of judicial proceedings in criminal proceedings, are enshrined in law and operate throughout all stages and necessarily in its central stage. Modern theoretical ideas about the system of principles of criminal proceedings are still in the stage of active methodological and ideological rethinking. Discussions continue both on the concept and features of the principles of criminal proceedings, their system, and on the peculiarities of implementation at different stages of the criminal process. Violation of the principles of criminal procedure is a sign of illegality of decisions in the criminal and becomes the basis for the cancellation of these decisions. The principle of legality characterizes the legal regime of strict and mandatory observance of laws in law enforcement practice, which manifests itself in criminal proceedings, limits the discretionary powers of the pre-trial investigation, prosecutor's office and court. The principle of legality becomes an opportunity to transfer criminal proceedings from one procedural stage to another only on the basis of the law and in a strictly defined sequence. Legality is one of the guarantees of establishing the truth in a criminal case, which ensures the protection of human and civil rights and freedoms. The principle of legality is characterized by mandatory observance of laws in criminal proceedings, is a limiting factor in the discretion of the pre-trial investigation, prosecution and court. Due to the implementation of the principle of legality, the shortcomings and gaps in the criminal process that exist in criminal procedural law can be overcome.

Keywords: *principles of criminal procedure, principle of legality, criminal process of Ukraine, criminal proceedings, implementation of the principle of legality.*